

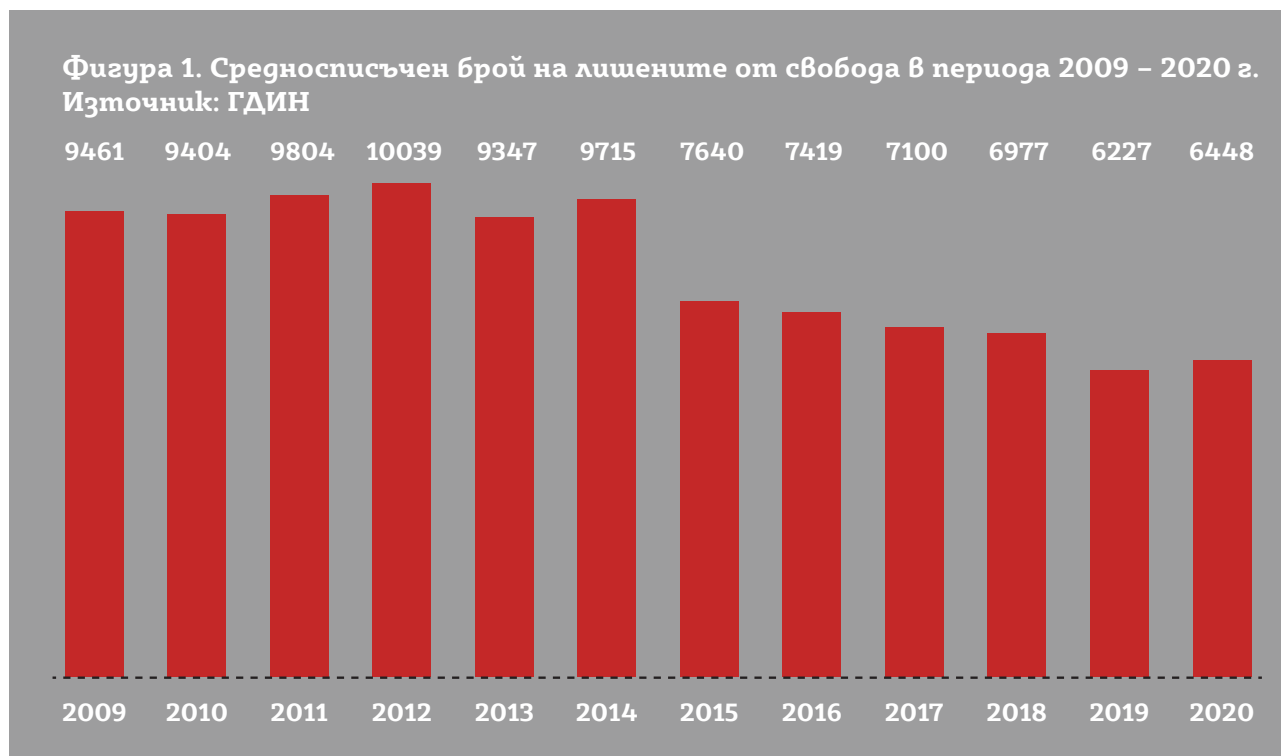
10

Условия в местата за лишаване от свобода

През 2020 г. за пръв път от пет години броят на лишените от свобода по наказателен ред в България отбеляза увеличение. Значителна част от затворниците бяха насочени да изтърпяват наказанията си в общежития от открит тип. В страната в основни линии бяха завършени започнатите през минали години ремонти, което наред с по-равномерното разпределение на затворниците в наличните институции доведе до подобряване като цяло на материалните условия. Въпреки това в някои институции и особено в някои следствени арести условията останаха нечовешки и унижителни. Броят на предсрочно освободените през годината отбеляза намаляване. Сериозен проблем остана медицинското обслужване и използването на превантивното и компенсаторното средства за защита.

Затвори и затворнически общежития

През 2020 г. за пръв път от пет години броят на лишените от свобода отбеляза незначително увеличение. По данни на Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ (ГДИН) средносписъчният брой на лишените от свобода през 2020 г. е бил 6448, от които 216 жени и 20 непълнолетни¹⁷⁷ (вж. фигура 1).

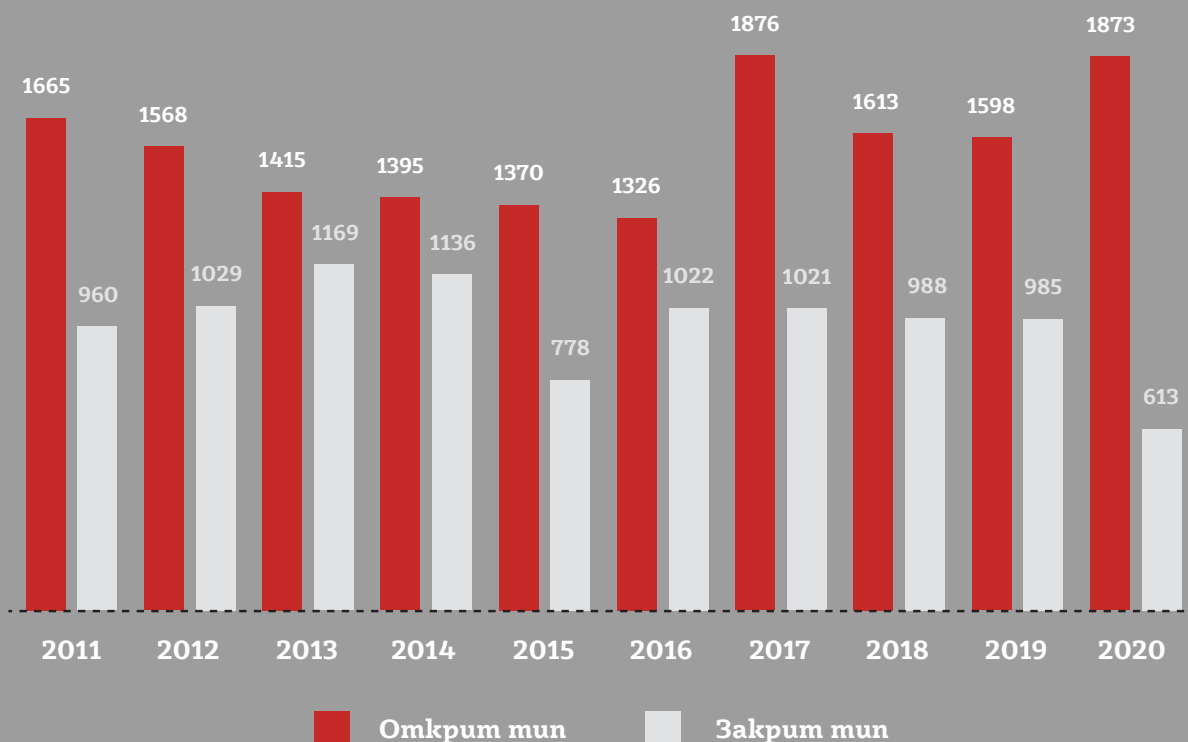

Лишените от свобода са настанени в 12 затвора, към които функционират 7 затворнически общежития от закрит тип, 18 затворнически общежития от открит тип и два поправителни дома за непълнолетни към затворите във Враца и Сливен. С изключение на затвора в Пловдив, през годината не е бил отчетен проблем с пренаселеността. През пролетта на 2020 г., в изпълнение на препоръка на омбудсмана, бе закрито общежитието от открит тип „Керамична фабрика“ към затвора в гр. Враца, условията в което бяха изключително лоши. Към 31.12.2020 г. в основните сгради на затворите са били настанени общо 3071 лишени от свобода. В общежитията от закрит тип лишените от свобода са били 613, а в общежитията от открит тип – 1873, като спрямо предходните две години се наблюдава благоприятна тенденция към увеличаване на броя на лишените от свобода в общежитията от открит тип и значително намаляване в общежитията от закрит тип (вж. фигура 2), което поставя въпроса за необходимост от увеличаване на капацитета на общежитията от открит тип.

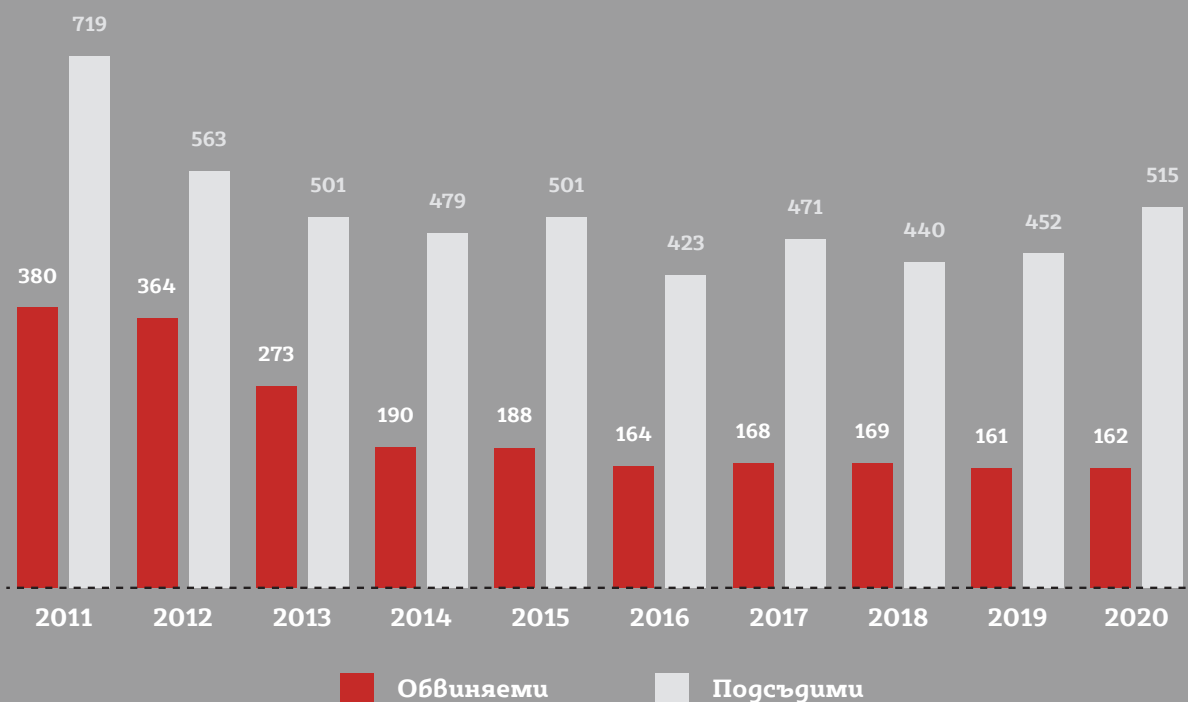
През годината не се промени съществено и броят на обвиняемите и под-

¹⁷⁷ ГДИН, изх. № Л-120 от 12.01.2021 г.

Фигура 2. Брой осъдени в общежитията от открит и закрит тип към 31 декември по години (2011 – 2020). Източник: ГДИН

Фигура 3. Брой на обвиняемите и подсъдимите в затворите към 31 декември в периода 2011 – 2020 г. Източник: ГДИН

съдимите лица в затворите. На фигура 3 е представен техният брой към 31 декември по години.

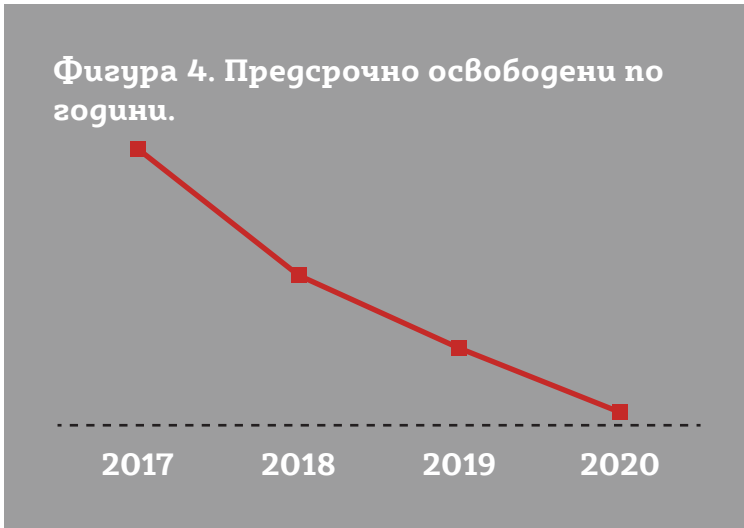
Предвид изключително старите и амортизирани сгради на затвора в София и на затворническото общежитие (ЗО) „Кремиковци“ и свързаната с това невъзможност да се осигурят адекватни условия за изтърпяване на наказанията, в средата на 2019 г. омбудсманът като Национален превантивен механизъм за пореден път препоръча на министъра на правосъдието, на Главна дирекция „Изпълнение на наказанията и на държавно предприятие „Фонд затворно дело“ да предприемат необходимите действия за строителство на нов затвор в гр. София, даващ възможност за последващо закриване на ЗО „Кремиковци“ и затвора в гр. София¹⁷⁸. В началото 2020 г. омбудсманът Диана Ковачева още веднъж настоя за закриване на затвора в София, а в подкрепа на искането за закриване на ЗО „Кремиковци“ тя се аргументира с факта, че освен сградния фонд, там „тоалетните са в окаяно състояние, има дървеници и хлебарки, килиите са пренаселени“¹⁷⁹.

След поредица от предложения за местоположението на новата сграда на затвора, в Плана за изпълнение на Стратегията за развитието на пенитенциарната система в България за периода до 2025 г., приета от Министерския съвет в самия край на 2019 г., бе заложено стартиране на процедура за изграждане на пилотен затвор с капацитет от 400 души – лишени от свобода, и обучителен център с капацитет за 100 служители от системата. През март 2020 г. зам.-министърът на правосъдието проф. Николай Проданов потвърди, че споделя мнението на омбудсмана, че затворът в София трябва да бъде изместен от сегашната му сграда, както и че в края на януари 2020 г. Министерството на правосъдието е подписало договора за изпълнението на проект за изграждането на нов обучителен център на ГДИН, като към него да бъде изграден и пилотен затвор за 400 лишени от свобода в с. Самораново, близо до Дупница. От изявлението на зам.-министъра обаче става ясно, че пилотният затвор няма да бъде алтернатива на софийския затвор тъй като капацитетът му няма да е достатъчен, за да

¹⁷⁸ Омбудсман на Република България (2019). Доклад на Националния превантивен механизъм за проверки в Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“; затвор в град София, общежитията „Кремиковци“ и „Казичене“, арестите на бул. „Г. М. Димитров“ и ул. „М-р Векулски“, с. 44, достъпен на: <https://www.ombudsman.bg/pictures/file/Проверка%20ГДИН%202019.pdf>.

¹⁷⁹ Може ли да бъде закрит Централният затвор в София, Стандарт, 16.02.2020 г., достъпна на: <https://www.standartnews.com/bulgariya-obshtestvo/mozhe-li-da-bde-zakrit-tsentralniyat-zatvor-v-sofiya-414865.html>.

Фигура 4. Предсрочно освободени по години.

може да го замести¹⁸⁰. В Плана за изпълнение на Стратегията са заложили още поредица от дейности, като реновиране на корпуса на затвора Пловдив, което все още не е започнало, обособяване на преходни отделения в ЗО „Хеброс“ и ЗО „Самораново“ към затвора в Бобов гол, преустройство и ремонт на нова сграда към затвора във Враца за обособяване на

общезитие, реконструкция и ремонт на ЗО „Строител“ към затвора в Бургас и обособяване на преходно отделение и преустройство на производствен цех в затвора в Пазарджик в обучителен център.

Въпреки че ремонтните дейности във всички корпуси на затворите приключиха, през 2020 г. отново бяха констатирани проблеми, свързани със санитарно-хигиенните условия и наличието на дървеници и хлебарки в килиите в някои от тях. Този проблем бе отразен две години по-рано и от КПИ, който сигнализира за масовото разпространение на дървеници, за неадекватно медицинско обслужване, за рестриктивните условия за провеждане на свиждания, за твърде ограничителния режим на задържане на обвиняемите и подсъдимите, настанени в арести, за междузатворническото насилие и недостатъчния брой на пенитенциарния персонал. Констатациите на КПИ останаха актуални за повечето от затворите и през 2020 г. Особено сериозен бе той за осма група на Софийския централен затвор, в която през лятото на 2020 г. лишените от свобода организираха протест поради нетърпимото положение с дървениците в помещенията на групата.

Положението с предсрочното освобождаване през 2020 г. се влоши поради нежеланието на съдилищата и администрацията на затворите да подкрепят предсрочното освобождаване. През годината се запази тенденцията за намаляване на броя на условно предсрочно освободените затворници (вж. фигура 4), въпреки че условията за условно предсрочно освобождаване бяха облекчени.

Към 31 декември 2020 г. в затворите изтърпяват наказание доживотен затвор 124 лица, а доживотен затвор без замяна – 59, въпреки че по отношение на това най-тежко наказание ЕСПЧ неколкократно е постановявал, че същест-

¹⁸⁰ Проф. Николай Проданов: Нов затвор за 400 души ще има на 60 км от София, 24 часа, 06.03.2020 г., достъпна на: <https://www.24chasa.bg/mnenia/article/8266710>.

вуването му в българската наказателна система е в нарушение на чл. 3 от ЕКПЧ.

Поради наложените противоепидемични мерки броят на лишените от свобода, заети с трудова дейност през 2020 г., намаля значително, като за разлика от 2019 г., когато с възмезден труд са били заети 3182 лица, през 2020 г. техният брой е бил 1823 и отделно на 1568 лица е бил осигурен доброволен неплатен труд по чл. 80 ЗИНЗС. Малко намаляване бе отчетено и на лишените от свобода, заети в училищно образование, като към 31 декември 2020 г. техният брой е бил 1054.

Въпреки че разпространението на COVID-19 в затворите бе по-ограничено в сравнение с други затворени институции, състоянието и качеството на медицинското обслужване в местата за лишаване от свобода остават обезпокоителни. Те са белязани от остър недостиг на квалифициран медицински персонал, липса на възможност за извършване на изследвания, липса на лекарства и никаква профилактика. Взаимодействието на медицинските центрове в затворите с външните лечебни заведения в условията на епидемия бе силно ограничено. По отношение на затворническите болници и конкретно на тази в София омбудсманът констатира, че тя „работи извън медицинските стандарти за вида на разкриването си по Закона за лечебните заведения“, че е „оставена без контрол на доизживяване“ и с лоши материални условия¹⁸¹.

Превантивното и компенсаторното средство срещу нечовешко и унижително отнасяне, въведено през 2017 г., през 2020 г. бе използвано от лишените от свобода в ограничен мащаб. То в много редки случаи успяваше да предостави ефективна защита. По данни на ГДИН през годината е имало общо шест разпореждания на съда за предотвратяване на действия или бездействия на затворническата администрация, представляващи нарушение на забраната за изтезание, нечовешко и унижително отнасяне, за разлика от 2019 г., когато броят им е бил 8. Броят на отхвърлените от съда искове за компенсация на лишени от свобода за претърпени вреди през 2020 г. е бил 118, а спечелените дела, в които съдът е уважил искове на жалбоподателите и е присъдил компенсация за причинени вреди по време на изтърпяване на наказанието, са били 101. Много често обаче обезщетенията за неимуществени вреди са незначителни.

Арести

Към края на 2020 г. на територията на страната функционираха 19 самостоятелни ареста за задържане на обвиняеми лица. Други 8 са позиционирани

¹⁸¹ Омбудсман на Република България (2019). Доклад на Националния превантивен механизъм за проверки в Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“; затвор в град София, общественията „Кремиковци“ и „Казичене“, арестите на бул. „Г. М. Димитров“ и ул. „М-р Векулски“, с. 42, достъпен на: <https://www.ombudsman.bg/pictures/file/Проверка%20ГДИН%202019.pdf>.

към затворите, а един арест е на територията на ЗО „Смолян“. През годината е бил закрит един арест в гр. Ямбол. Постепенното намаляване на броя на самостоятелните арести е в синхрон с препоръката на КПИ, който още през 2014 г. препоръча на българските власти да предприемат постепенното извеждане от експлоатация на всички арести в България¹⁸².

По данни на ГДИН общият брой задържани лица в арестите през 2020 г. е бил 10683, от които 962 чужди граждани, 378 жени и 205 непълнолетни. Среднодневният брой на настанените в арестните помещения за годината е бил 1040 лица, а към 31.12.2020 г. е бил 781 лица.¹⁸³ На фигура 4 е представен броят на задържаните лица в арестите към декември по години:

По данни на ГДИН продължителността на задържането в арестите е, както следва:

- ✓ до 72 часа – 1395 лица;
- ✓ до два месеца – 8160 лица;

¹⁸² Committee for the Prevention of Torture (2015). Report to the Bulgarian Government on the visit to Bulgaria, conducted from 24 March to 3 April 2014, § 48, достъпен на: <https://rm.coe.int/16806940c4>.

¹⁸³ ГДИН, изх. № Л-120 от 12.01.2021 г.

- ✓ от два до шест месеца – 1790 лица;
- ✓ от шест до дванадесет месеца и над една година – 781 лица.

Съгласно предоставената от ГДИН информация, през 2020 г. е била установена пренаселеност в седем ареста в градовете Благоевград, Кюстендил, София, Кърджали, Видин, Сандански и Свиленград.

За разлика от режима на лишението от свобода в затворите, режимът в арестите е много по-рестриктивен. С изключение на един час престой на открито, задържаните лица са заключени в килиите си 23 часа в денонощието и нямат достъп до работа, образование, квалификационни, спортни или други смислени дейности извън килията. Мониторингът на БХК в арестите през последните години дава основание да се твърди, че извършването на ремонтни дейности в тези от тях, които не са към затворите, няма да подобри съществено материалните условия в килиите. Това се отнася и за двата големи ареста в гр. София, за които зам.-министърът на правосъдието проф. Николай Проданов има пълното основание да каже, че при строежа на сградите им осигуряването на добри битови условия за задържаните явно е било поставено на втори план. В тази връзка той добавя: „Възпрепятствани сме да обезпечим достатъчно естествена дневна светлина, прилично място за разходка и др. Радикалното решение относно софийските арести е сходно с това на затвора – трябва нова сграда“¹⁸⁴. Общият преглед на материалните условия в арестите показва, че в килиите на тези от тях, които не са към затворите, не прониква достатъчно естествена светлина, защото нямат външни прозорци. Проветряването на килиите също не е достатъчно. Арестът в гр. Габрово е под земята, но продължава да се използва. В четири от арестите няма площадки за престой на открито или за раздвижване извън килиите, а в седем ареста площадките са от закрит тип, като за целта се използват празни помещения. В десет от арестите в килиите няма санитарни възли и извън режима за достъп, задържаните лица трябва да тропат по вратата, за да бъдат изведени до тоалетна от охранителния персонал.

Медицинското обслужване в арестите, както и това в затворите, е изолирано от системата на националното здравеопазване като стандарт, качество и обем на медицинските дейности.

Съгласно предоставените данни от ГДИН, в четири от арестите в градовете Добрич, Хасково, Свиленград и Кърджали няма предвидени щатни бройки за

¹⁸⁴ Проф. Николай Проданов: Нов затвор за 400 души ще има на 60 км. от София, 24 часа, 06.03.2020 г., достъпна на: <https://www.24chasa.bg/mnenia/article/8266710>.

медицински лица, а щатната бройка за фелдшер на ареста в гр. Велико Търново е незаета. Суицидните опити в арестите са били четири, но в резултат на тях няма смъртни случаи. Регистрираните смъртни случаи в арестите през годината са 4.

Поради невъзможност да се осигури необходимият материален стандарт в повечето от арестите, задържаните в тях лица могат да претендират пред съдилищата по заложените в ЗИНЗС превантивно и компенсаторно средство за защита. Тези две възможности обаче не се използват ефективно в арестите. За да се предотвратят последващи нарушения на правата на задържаните лица, е необходимо възможно най-скорошно закриване на ареста в гр. Габрово, както и поетапно закриване на десетте ареста, които нямат самостоятелни санитарни възли в килиите. Необходимо е също да се осигури възможност за престой на открито на задържани лица в тези от арестите, в които няма площадки за престой на открито, и последващо закриване на всички арести, в които не прониква естествена светлина. Не на последно място е необходимо да се постигне уеднаквяване на режима на неосъдените лица с режима на осъдените, като се осигурят разумни алтернативи на задържането за продължителни периоди от време в постоянно заключени помещения.

За разлика от предходни години, основното предизвикателство пред администрациите на местата за лишаване от свобода в България през 2020 г. бе осигуряването на защитена среда и спазване на противоепидемичните мерки в затворите и арестите. За период от два месеца – от обявяването на извънредно положение на 13 март 2020 г. до 13 май 2020 г. – се въведе забрана за провеждане на свиждания, за излизане на работа на външни обекти, за получаване на хранителни пратки и излизане в отпуск. В крайна сметка, съгласно информацията от Министерство на правосъдието и от ГДИН, наложените допълнителни ограничения в затворите и арестите са постигнали необходимия ефект и въпреки невъзможността да се осигури максимална изолация на лишените от свобода, разпространението на коронавируса е било ограничено. По данни на ГДИН за периода от 13 март 2020 г. до 31 декември 2020 г. в ГДИН и териториалните служби са извършени PCR/бързи антигенни тестове на 266 лишени от свобода/задържани под стража, от тях с положителни тестове са 53 лица¹⁸⁵.

¹⁸⁵ ГДИН, информация, получена по реда на ЗДОИ с изх. № Л-120 от 12.01.2021 г.